

**ZİYA OSMAN SABA VE SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL'İN
ŞİİRLERİNDE AİDİYET DUYGUSU VE MEKÂN
DÜŞÜNCEİ**

Özlem FEDAI*

ÖZET

Bu çalışmada, mekânın insan psikolojisi üzerindeki etkileri örneklerle ele alınacak, *Yedi Meş'ale* topluluğunun iki üyesi olan Ziya Osman Saba ve Sabri Esat Siyavuşgil'in şiirlerindeki mekân düşüncesi ve bir yere ait olma duygusu değerlendirilecektir. 1930'lu ve 40'lı yıllarda Memleketçi şiire karşı, bireyin iç dünyasına yönelen bu şairlerin, dünyadaki savaş söylentileri arasındaki yaşamlarında psikolojilerinin "mekân"a yansımaları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ziya Osman, Sabri Esat, aidiyet duygusu, mekân düşüncesi, şiir.

**IN THE POEMS OF ZİYA OSMAN SABA AND SABRİ
ESAT SİYAVUŞGİL SENSE OF BELONGING AND
PLACES THOUGHT**

ABSTRACT

In this study, the effects of space on the human psyche will be discussed with examples, with two members of the "Yedi Meş'ale" community Ziya Osman Saba and place in thought and poetry Sabri Esat Siyavuşgil's a sense of belonging to be evaluated. 1930's and 40's against National poetry directed to the individual's inner world of this poet, life in the world in the war between the psychology of rumors "space" a reflection will be discussed.

*Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi OÖSA Eğt. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı., ozlem.fedai@gmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Key Words: Ziya Osman, Sabri Esat, a sense of belonging, places thought, poetry.

1. Birey ve Mekân

Mekânın birey için anlamı sahip olduğu işlevle orantılıdır. Çeşitli sınır elemanları kullanarak, sonsuz üstünde, bir yeri tanımlı bir boşluk haline getirmemiz, onu mekân kılmamıza yetmez. O tanımlı boşluğun içinde yaşayan bireylerin, boşluğun içindeyken bir amacı, düşleri, hayatlarını sürdürmek için yapmaları gerekenler olmalıdır. Boşluk, hayat bulmalıdır. En bilinen anlamda, tanımlı boşluklar, mekânlar, barınma, korunma işlevini karşılamaktadır. En başta, doğal iklim koşulları, çevremizde bizimle beraber yaşayan diğer canlılar, yaşamımızı devam ettirmek için bazı zamanlarda tehdit oluşturmaktadır. İnsanoğlunun, kendini güvende hissetmek için mekân arayışı, mağaralardan, saz evlere, ahşap evlerden bilgisayar teknolojisiyle eylem kazanan beton evlere kadar gelişimini sürdürmüştür.

Görülüyor ki başlangıçta insanın barınma ihtiyacının uzantısıyla, gerek zamanın gerekse coğrafi sebeplere bağlı olarak tercih edilen malzemelerin özelliğine göre (saz, ağaç, taş, beton, çelik, vb.) bir ad ve biçim alan mekânlar, daha sonra işlevlerine göre ad/anlam kazanırlar. Barınma ihtiyacını karşılamak için oluşturulan mekânlar yanında, toplulukların bir araya gelmesiyle, farklı işlevlere cevap verecek mekânlar da yapılmıştır. Böylece sahip oldukları işleve göre mekânlar, toplumsal, kamusal, özel mekân vb. adlandırmalara sahip olurlar.

Avusturyalı mimar ve araştırmacı Kimberly Dovey, evi, mekânsal ve zamansal kimlik bağlamında ele aldığı incelemesinde, evin geçmişle olan bağlantısına ve bireyde yarattığı aidiyet duygusuna işaret ederek bireyin kimliğini uyandırdığını belirtmektedir:

“Zamansal kimlik olarak ev, sadece geçmişle olan bağlantılarıyla sınırlı değildir; geleceğe de uzanır: “ev, kimliğin hem temsiline hem de gelişmesine olanak tanır”¹

Mekân, uzamın bir parçası olarak nasıl uzayda bir yer kaplıyorsa, “mekân düşüncesi” de zihinde bir yer kaplar. Yani “mekân düşüncesi” de beynin sağ veya sol loblarından birinde bir “yer/mekân” işgal eder. Bu işgal ediş, geçmişe veya yaşanılan zamana

¹Kimberly Dovey, “Home and Homelessness”. *Home Environments*. Ed. Irwin Altman ve Carol M. Werner. New York ve Londra, Plenum Press, 1985, p. 43.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

bağlı olarak hatırlanan anılar, arzular, kişiler, durum ve olaylarla şekillenir. Beynin loblarındaki girinti ve çıkıntılar, bireyin zekâsı kadar ilgi, zihni süreçlerini, hayal ve yeteneklerini barındırır. Psikanalistlerin yaptıkları çalışmalar, insan bilincinin; bilinç, bilinçaltı ve bilinçdışı olarak katmanlara ayrıldığını ortaya koymuştur. Bu katmanlar arasında kendi yetenekleri ile sağlıklı bir bağ veya iletişim kurabilen birey, Jung'a göre, "yüce birey"² olmuştur.

1. 1. Bir Kimlik ve Sığınak Olarak Mekân Düşüncesi ve Aidiyet Duygusu

Aidiyet duygusu ve mekân düşüncesi, bireylerde kimi zaman doğulan ve belli bir süre yaşanan bir şehir, kasaba veya köy üzerinden şekillenir; kimi zaman da onlardan azade olarak bu duygu, bir sokak, ev hatta odaya yüklenebilir. Bireyin sahip oldukları üzerinde kontrol hakkını arzulaması mekâna da yansır. Birey, belli bir süre yaşadığı mekânda meydana gelebilecek olumsuz değişiklikleri (eskime, değişme, yıpranma), hatıralarında meydana gelmiş bir bozulma/yıpranma olarak görüp hırçınlaşabilir. Bu yüzden eskiden yaşadığı mekânları eskide kalmış hâliyle korumak, aynen saklamak ister. Yetişkin bireyi, çocukluğuna, saflığına, mutlu günlerine bağlayan ve bir zamanlar "sahip" olduğu eşyalar, hatırlamak istediği günlerle bugün arasında bir köprü oluşturması sebebiyle oldukça önemlidir.

Mekânın özellikle de evin "bir insanın ve kültürün kimlik kartı gibi"³ olduğunu belirtmek pek yanlış olmaz. Bu sebeple bireylerin yaşamında ve kişilik gelişiminde mekân oldukça önemlidir. Mekâna yüklenen değerlerde, bireylerin geçmiş tecrübelerinin ne kadar önemli olduğu bilinir. Küçük yaşta mekâna bağlı olarak yaşanan tecrübeler, bireyin bir mekândan korkma ya da kaçmasına sebep olabileceği gibi ona bağlanmasına da sebep olabilir. Ailesinin mesleği sebebiyle bir mekânda kalıcı olarak yerleşemeyen, sürekli dolaşmak zorunda kalan bireylerin, ileriki yaşlarında bir şehir ve kasabada veya sürekli aynı mekânda kalmak istemeleri buna örnek sayılabilir.

Çocuklar için mekân; bir "yuva", çocukluk düşleri, oyun ve maceraları için bir "sığınak" iken, büyüyüp genç olan birey, yeni bir dünyanın izini sürmek adına "evden kaçmak" isteyecektir. Bu dünyada istediklerini almak için harcadığı çaba, onu ya "kendilik"inden uzaklaştırıp "sahip olma" arzusuyla sıradanlaşıp

² Bkz. Anthony Stevens, *Jung* (çev. Ayda Çayır), Kaknüs Yay., İstanbul, 1999, s. 34-35.

³ Handan İnci Elçi, *Roman ve Mekân (Türk Romanında Ev)*, Arma Yay., İst., 2003, s. 17.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

yığının bir parçası hâline getirecek ya da içinde hep saklı olan “aidiyet” duygusu ile kendi varoluşuna ve çevresine karşı sorumlu, arzularının esiri olarak sıradanlaşmamış ve “kendilik”ini unutmamış bir birey hâline gelecektir. Bu ikinci seçeneğin gerçekleşmesi, bireyin hayatının anlamını, varoluşunun özünü kavraması anlamına da gelir ki, geçmişin bozulmamış hâlâ saf kalmış bütün değerleri böyle bireyler için sık sık uğranılan birer ‘sığınak’ ve “miras” olur. İşte mekânlar da bir aidiyet duygusu taşıyan ve kendiliğini arayan birey için, bir miras, eskiyi anımsatan, sık sık açılan bir sandık veya dış dünyanın mal kazanma savaşından kaçıp sığınılan bir “sığınak” gibidir.

Mekân ve insan arasındaki etkileşim sayesinde, insanın ruhu mekâna, mekânın ruhu da insana siner. Zira özellikle “iç mekân, bireyin yalnızca evreni değil, aynı zamanda mahfazasıdır. Bir mekânda yaşamak, orada izler bırakmak demektir.”⁴ Mekân, eşyalardan ibaret olabileceği gibi çağrışımlardan da ibaret olabilir. Bu anlamıyla mekânı, insan ruhunun bir çözümlenme aracı olarak gören Bachelard’ın düşüncelerine katılmamak güçtür. Bachelard’ın deyişiyle mekân, özellikle de ev, “insanın düşünceleri, anıları ve düşleri için en büyük birleştirici güçlerden biri”⁵dir. Öyle ki “İnsan doğduğu evi düşlediğinde, düş kurmanın olanca derinliği içinde o ilk sıcaklığa döner. (...) ev sayesinde anılarımızın büyük bölümü barındırılmış olur ve ev biraz karmaşıkça, mahzeni ve tavan arası, köşe bucağı ve koridorları varsa, anılarımızın da giderek daha netlikle belirlenen sığınma yerleri vardır”⁶.

Mekân, bunalmış ruh için bir “sığınma” düşüncesiyle özdeşleştiğinde, somut da soyut da olabilir. Örneğin, Peyami Safa’nın *Yalnızız* romanındaki gizemli ülke Simerenya, Hâşim’in “O Belde”si nasıl soyut ve düşlenen mekânlarsa, Servet-i Fünuncular’ın kaçıp sığınmak istedikleri “Yeni Zelanda” veya daha da sınırlandırıp somutlaştırırsak, Tevfik Fikret’in Âşiyân’ı, “dışarı”nın olumsuzluklarına karşı bireyin kendini koruma, sığınma hatta arınma duygularına göre hayal edilmiş hatta kurulmuş mekânlardır.

⁴ Walter Benjamin, *Pasajlar* (çev. A. Cemal), YKY, 4. b., İst., 2002, s. 98.

⁵ Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası*, (çev. Aykut Derman), Kesit Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 34.

⁶ Bachelard, a. g. e., s. 36.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

1. 2. Bir Fobinin Parçası Olarak Mekân

Mekân, kişilerin erken yaşta yaşadığı kötü tecrübelerle bir fobinin de parçası olabilir. Sözgelimi, Freud'un *Bilimsel Bir Psikoloji Projesi* (1895) adlı psikolojiyle nörolojiyi birleştirmeye yönelik çabalarından birini içeren kitabında, Emma adlı bir hastanın "dükkân korkusu"ndan bahsedilir. Emma, biri sekiz, diğeri on iki yaşında yaşadığı ve hatırladığı iki olaydan dolayı "dükkân"a yalnız gitme korkusu taşımaktadır. Sekiz yaşında yaşadığı anısı, bir şekerci dükkânına yalnız giden Emma'ya bakıp sırtarak cinsel organını avuçlayan dükkân sahibiyle ilgilidir. On iki yaşında geçirdiği tecrübe ise, "birini çekici bulduğu iki erkek tezgâhtarın elbiselerine gülmesidir. Emma, on iki yaşında yaşadığı olay sırasında sekiz yaşında yaşadığı ilk tecrübeyi hatırlamış ve ağlayarak dükkândan uzaklaşmıştır." Bu durumda Emma, kendisinde beliren kaygıyla, "tezgâhtarların da kendisine aynı şekilde taciz edeceklerini düşünmüş ve kaçmıştı" (r).⁷ Böylece ileriki yaşlarında Emma'da geçmiş anılarına bağlı olarak "dükkân" simgesi üzerinden bir "mekân korkusu" oluşmuştur.

1. 3. Bir Çatışma Alanı Olarak Mekân

Mekân, gerçek yaşamda olduğu kadar edebî eserlerde de insanların ona yükledikleri anlamlara göre bir yer işgal eder. Bir edebî eserde mekân, eserin kahramanları arasındaki bir çatışmanın parçası olarak tezahür edebilir. Bu yönüyle yukarıda ifade ettiğimiz gibi, kişilerin dünyayı anlamlandırma biçimlerini de yansıtabilir. Örneğin, *Aşk-ı Memnû* romanında, rahat bir yaşama kavuşmak isteyen Bihter için Adnan Bey'in yalısı, zevk, sefa, lüks ve ihtişam kaynağı olan âdeta bir "altın kafes" demek iken; annesi öldükten sonra babası ve kardeşine kendini adayarak Nihal için bu yalı, ömrünün tamamını geçirebileceği, huzur ve saadetin sembolü olan sıcak bir "yuva" demektir.

Görüldüğü gibi, ev, içindeki odalar ve eşyalarla birlikte bazen geçmişte kalan güzel günleri hatırlatan ve kendisine sığınılan bir tapınak bazen de bireyin iç dünyasının karmaşıklığını yansıtan bir "çatışma alanı"dır. Bachelard'a göre:

(...) ev sayesinde anılarımızın büyük bölümü barındırılmış olur ve ev biraz karmaşıksa, mahzeni ve tavan arası, köşe bucağı ve koridorları varsa, anılarımızın da giderek daha netlikle belirlenen

⁷ Aktaran. Phil Mollon, *Freud ve Sahte Anı Sendromu*, (çev. Gürol Koca), Everest Yay., İst., 2001, s. 24-26.

*sığınma yerleri vardır. Yaşamımız boyunca düş kurmalarımızda dönüp dönüp geliriz buralara*⁸.

Birey, içindeki “boşluk” duygusunu ötelemek veya doldurmak maksadıyla geçmişi çağrıştıran “eski” mekânlara sığınabileceği gibi, bugün içinde yaşadığı mekânlara da sığınabilir. Mekâna sığınmak, geçmişin sıkıntılarını, kayıtlarını unutmak, güzel günlerini anımsamak için olduğu kadar, yaşadığı toplumla uzlaşamayan bireyin kendini ondan soyutlama çabası olarak da değerlendirilebilir. Tevfik Fikret, *Rübâb-ı Şikeste*’nin ilk şiiri olan “Sühâ ve Pervin” de, hayalin (göğün) temsilcisi durumunda olan şair tabiatlı Sühâ’ya:

*Melâli çehre-i eşyaya pek yaraştırırım*⁹

dedirterek, “Hüzn ile ruhunda bir karâbet” olan Sühâ ve onun kişiliğinde tüm Servet-i Fünûncuların mekâna ve eşyaya bakışlarındaki hüznü; bir aidiyet hissiyle değil bir soyutlanma düşüncesiyle eşyaya yaklaştıklarını dile getirir.

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Her Şey Yerli Yerinde” adlı şiiri, tıpkı Bachelard’ın ifade ettiği gibi, özne/bireyin düşsel olarak yıllar sonra geldiği, anılarında bıraktığı hâliyle bulunduğu ev ve eşyaların üzerinden geçmişe dönme isteğini simgeler. Bu mekân bireyde bir aidiyet duygusu uyandırmakla birlikte ona yalnızlığını da hatırlatır. Yalnızlığa sessizlik, kuru yapraklar, “büyülenmiş bir ceylan gibi bakan” zaman, dekora eşlik eder. Şair, bu şiirde, “rüyası ömrümüzün çünkü eşyaya siner” diyerek mekân, eşya ve insanın düşleri arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir:

HER ŞEY YERLİ YERİNDE¹⁰

*Her şey yerli yerinde; havuz başında servi
Bir dolap gıcırıyor uzaklarda durmadan,
Eşya aksetmiş gibi tılsımlı bir uykudan,
Sarmaşıklar ve böcek sesleri sarmış evi
(...)*

*Belki rüyalarındır bu taze açmış güller,
Bu yumuşak aydınlık dalların tepesinde,
Bitmeyen aşk türküsü kumruların sesinde,
Rüyası ömrümüzün çünkü eşyaya siner.*

⁸ Bachelard, a. g. e., s. 35-36.

⁹ Tevfik Fikret, *Rübâb-ı Şikeste*, (Haz. Dr. Abdullah Uçman-Dr. Hasan Akay) Çağrı Yay., İst., 2005, s. 9.

¹⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Şiirler*, Yapı Kredi Yay., 3. b., İstanbul, 1999, s. 53.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

*Her şey yerli yerinde; bir dolap uzaklarda
Azapta bir ruh gibi gıcırıyor durmadan,
Bir şeyler hatırlıyor belki maceramızdan
Kuru güz yaprakları uçuşuyor rüzgârda.*

Şiirin sonunda “uzaklarda azaptaki bir ruh gibi gıcırdayan” dolap, geçmişle bugün arasında “hatırlama” işini gerçekleştiren mekânın bir parçası olmuştur. Şiirlerinde “ev” vurgusunu en çok görebildiğimiz; “ev” ile bireyin iç dünyasını en çok bütünleştiren şairlerden olan Behçet Necatigil için ev¹¹, insanları “bir biçime, bir kalıba sokan”dır¹². Nurullah Çetin, Behçet Necatigil’in şiirinde evin, “sokağın her türlü fizikî, sosyal ve kültürel olumsuzluklarına karşı korunabilecek bir barınak ve sığınak olarak algılanabileceğini”¹³ belirtir.

2. Ziya Osman’da Aidiyet Duygusu ve Mekân Düşüncesi

1928’de *Meş’ale* adıyla çıkardıkları dergiden ve ortaklaşa yayımladıkları *Yedi Meş’ale* adlı şiir kitabından adlarını alan ve Ahmet Haşim’in şiirini kendilerine yol haritası yapan Yedi Meş’alecilerden ikisi olan Ziya Osman (Saba) ve Sabri Esat (Siyavuşgil), diğer beş sanatçıyla birlikte, şiirimize yeni bir soluk getirmeyi amaçlarlar. Savundukları şiir, hayale dayanan, estetik yönü ağır basan bir şiir olacaktır. “Canlılık, samimiyet ve daima yenilik” ilkesini benimseyen topluluk, şiirimize istedikleri gibi bir yenilik getiremediklerinden kısa sürede dağılmıştır.¹⁴

Çalışmamızda Ziya Osman ve Sabri Esat Siyavuşgil’in şiirlerini esas almamızın sebebi, her iki şairin şiirlerinde, hem geride bırakılan güzel günlere yaklaşma isteğine bağlı olarak “aidiyet hissi” uyandıran mekânların fazlalığı hem de yalnız bireyler olarak toplumdaki kendilerini soyutlamak isteyen bu sanatçıların zihninde “soyutlanma”ya imkân tanıdığı için mekân düşüncesinin yoğun yer tutuşu olmuştur.

¹¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Şehnaz Şişmanoğlu, “Behçet Necatigil ve Şiirin Ev Hâli”, Bilkent Üni., Türk Edebiyatı Bölümü, basılmamış yüksek lisans tezi, Ankara, 2003, 88 s.

¹² Behçet Necatigil, *Düzyazılar II*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 124.

¹³ Nurullah Çetin, *Behçet Necatigil: Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1997, s. 156

¹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Tuncer, *Yedi Meş’aleciler*, Akademi Yay., İzmir, 1994, 166 s.

Ziya Osman (1910-1957), *Yedi Meş'aleciler* topluluğunun şiir anlayışını, yaşamının sonuna dek sürdüren tek şair olarak bilinir. Onun şiirlerinde mekân ve ev, şairin bir birey olarak özneliğini kattığı, bu özneliği her şeyin üstünde tuttuğu bir sığınaktır. Şairin beni, hayatın anlamını sahip olduğu ve ruh verdiği, kendi ruhuna da izler katabildiği sürece eşyalar ve mekânlar üzerinde arar. Eşyaya sığınmak, kendi biricikliğine, özgürlüğüne, aidiyetine sığınmaktır. Böylece aslında dış dünya ile uzlaşamayan, ruhunu koruyamayan birey/şair, ruhunu savrululardan korumuş olacaktır. Mekâna ve eşyaya sığınmak, varoluşunun özünü kendi şahsî kullanım alanında aramak, aidiyetine sığınmak anlamına gelir.

Şairin “Ne Oldu?” adlı şiirinde önce mekâna, sonra kendine sığınışın izlerini bulmak mümkündür:

NE OLDU?¹⁵

Odamız kararırken indirdiğin perdeler,

-Çarşının gittikçe artarken gürültüsü-

Gelip kenarına oturduğun minder,

Genç kızken işlediğin masa örtüsü,

Yeşil abajurlu lambamız,

Küçük sobamız,/Anlatsanız,/Ne oldu o geceler, eski akşamlarımız?

Mekân, Ziya Osman'ın şiirlerinde mutlu günlerle dolu olan geçmişi de hatırlatan önemli bir aynadır. İçeride dönük ruh halinin yansıdığı şiirlerinde, geçmiş günler ve çocukluk özlemi, hatıraların değeri, ev-aile sevgisi özellikle dikkat çeker. Ayrıca Tanrıya iyi kul olma arzusu, kadere boyun eğiş, küçük mutluluklarla yetinme, her acıya karşılık hayata sarıma, kader ve ölüm karşısında teslimiyet ve öte dünya özlemi gibi temalar dikkat çeker. Saba'nın şiiri, ev içi şairi olarak bilinen Behçet Necatigil'in adeta bir müjdecisi gibidir.¹⁶

Behçet Necatigil, Ziya Osman Saba'dan “evin korkunç güzelliğini, vazgeçilmezliğini, kişinin ancak evinde oluşabileceğini, ne yapsa etse davranışlarını bu dar daireden dışarı çıkaramayacağını”¹⁷ öğrendiğini belirterek Ziya Osman Saba'nın, şair ve insan olarak “ben”inin gelişiminin “ev”de gerçekleştiğini ifade etmiş olur.

¹⁵ Ziya Osman Saba, *Bütün Şiirleri* (Geçen Zaman-Nefes Almak), Varlık Yay., İst., 1991, s.

28.

¹⁶ Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel, “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı”, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Temeli Kültürdür*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s.281-337.

¹⁷ Necatigil, a. g. e. , s. 31.

Mekânla ilgili saptamalarda kendisine sıkça başvuru olan Gaston Bachelard, bireyin gelecekteki yaşamı ve kurmayı planladığı ev hakkında şunları söyler:

*“Kimi zaman geleceğin evi, geçmişin tüm evlerinden daha sağlam, daha aydınlık daha geniş olabilir. Doğduğumuz eve karşıt olarak kafamızın içinde düşlenen ev imgesi doğar. Yaşamımızın geç döneminde, alt edilmez bir yüreklilikle, o zamana kadar yapmadığımız şeyleri daha sonra yapacağımızı söyleriz. Ev inşa edilecektir”*¹⁸

Düşlenen Ev

Ziya Osman Saba, düş gücüyle, gelecekte kurmayı planladığı evi “Beyaz Ev” şiirinde Bachelard’ın sözlerini doğrular şekilde anlatmıştır. Evin, sağlam oluşu, aydınlığı ifade eden “beyaz” renkte olması dikkat çekicidir.

BEYAZ EV¹⁹

*Gözlerimin önünde hep aynı beyaz ev.
Her dağ yamacına kurduğum,/ Beliren her su kenarında,
Pembe damlı, yeşil pancurlu, balkonlu,
Balkonuna tırmanan sarmaşık.
Gece, pencerelerinden sızacak ışık,/ Kışın tütecek bacası.
(...)*

*-Evim! Evim!.. Ellerimle asacağım/ Camlarına perdelerini.
Yatak odasında düşüneneceğimiz bir an /
İki kişilik karyolanın yerini...
Yatak odamız, yemek odası, kiler/
Raflarında ellerinle yapılmış reçeller.
Karşı karşıya oturacağımız sofraya,
Sürahide ışıldayan su,
Yazın, rüzgâra koyacağımız testi;
Senin yatacağın öğle uykusu...
(...)
Hep geçireceğimiz içimizden:
Hayat beraber, ölüm beraber...*

Tamamen “gelecek zaman” üzerine kurgulanmış şiirde; kurulacak ev, eşyalar ve onların yerlerinin tasarlanması, bir yuva özlemine imlemektedir. Bu yuvayı “birlikte” kurmak, hayatı ve ölümü “birlikte” yaşamak anlamına gelmektedir.

¹⁸ Bachelard, a. g. e., s. 84.

¹⁹ Z. Osman Saba, a. g. e., s. 20.

Ziya Osman'ın şiirinde evin simgesel değerleri, saadet, huzur ve birliktelik gibi anlamlara geldiği gibi, yalnız ve içe dönük bireyin kendini güvende hissedebileceği bir grubun, ailenin veya mekânın bir parçası olmak istemesiyle açıklanabilen aidiyet duygusunun da birer uzantısı gibidir. Yalnız olarak kendini duygusal açıdan güçsüz ve savunmasız hisseden, hayat karşısında dirençsiz, büyük zorluklarla mücadele edemeyen birey, dışarıdan gelme ihtimali olan tehlikelere karşı önlem almak düşüncesiyle etrafına büyük duvarlar örüp insanlarla arasına mesafeler koyabileceği gibi bu duygularla baş edebilmek amacıyla bir topluluk/cemaat veya mekâna ait olmak, o topluluk veya mekândakilerle birlikte sorunların üstesinden gelmek isteyebilir. İşte aidiyet duygusu, böyle durumlarda şiddetle yaşanır. Kendini bir mekâna ait hisseden birey için o mekândaki değişimler, eksilmeler de ölüme her an biraz daha yaklaşmak anlamına gelir.

Sahip olunmak istenen/düşlenen mekânlar da bireyin eksikliğini hissettiği duyguların, kişilerin ya da rol/görev/lerin tamamlayıcısı gibidirler. Şairin aşağıdaki iki şiirinde “bir evde olmak isteği” şairin, o ev içinde sahip olmayı düşlediği saadet dolu aile özlemine ve üstlenmek istediği “baba” rolüne bir işaretir:

EVİM, KARIM, ÇOCUĞUM²⁰

*Şu fakir mahallede bir göz evim olsaydı,
Nasıl sevinç içinde çıkardım şu yokuşu*

(...)

*Kapıyı ben çalmadan açiverirdi karım,
Her akşam tekrarlardım onun güzel adını.*

*Boynuma atılarak “Baba!” derdi çocuğum,
Onu göğsüme basıp cevap erirdim: “Yavrum.”*

Bu şiire hâkim olan “bir mekâna ve aileye mensup olma isteği”nde bahsettiğimiz aidiyet duygusu kendini gösterir. Aynı duygu, “Toprağım” şiirinde “ölmüşleri” de hesaba katarak ortaya çıkar:

TOPRAĞIM²¹

*Ne kadar istiyorum, akşamleyin, ezanda,
Eski bir evde olmak, orda, Eyüpsultanda;
Bir yanda ölmüşlerim, bir yanda kalanlarım.*

²⁰ a. g. e., s. 37.

²¹ a. g. e., s. 36.

1941 tarihli “Evim, Karım ve Çocuğum” ve “Toprağım” şiirlerinde arzu edilen, tasarlanan mekân, şairin duygularına eşlik edip düşlerini süslerken, bir yere ait olma düşüncesi, daha da genişleyerek 1952 tarihinde yazılmış “Yeryüzünde” şiirinde de sürdüğüne göre, şairin bu hissi sürekli taşıdığını yani kendini hep bir yere ait hissetmek istediğini söylemek yanlış olmaz:

YERYÜZÜNDE²²

*Bir dikili ağacım olaydı yeryüzünde,
Akasya, hurma, kavak.
Sığınmak için gölgesine
Bir dal, yaprak yaprak...
(...)
Bir ağaç gölgesi, bir rüzgâr öteden,
Allahum! Dünyadan bir karış toprak,
Kavgasız, gürültüsüz, üstünde
Mesut olunacak.*

Gaston Bachelard, evi bir “mutluluk mekânı” olarak yorumladığı *Mekânın Poetikası* adlı bizce oldukça doyurucu eserinde “ruhumuz bir oturma yeri” diyerek bizlerin “evleri, odaları sürekli anımsayarak kendi içimizde oturmayı öğren” diğimizi belirtir.²³

Ev, içindeki eşyalarla birlikte, geçmiş zaman dilimlerini, hatıraları, iç hesaplaşma ve yüzleşmeleri içeren, insana geçmiş ve bugün arasında muhasebe yaptıran bir yüzleşme mekânıdır. Şairin “Oda” adlı şiirinde, odanın sahip olduğu ruh ile bireyin ruhu arasındaki bağ sebebiyle “içine dönen” bireyin “oda”ya döndüğü de dikkat çeker. Perdelerin inmesi, kapının kilitlenmesi, dış dünyayla bağ kurulmak istenmediğini de gösterir. Aşağıda koyu puntolarla gösterildiği gibi, bir öksüzün ruhu bile sığınma ihtiyacıyla şairin ruhunun dinginleştiği bu odayı seçecektir:

ODA²⁴

*İndir perdelerini şu biten günümüzün,
Kapıyı sen kilitle, sen yanbaşımda kal!
Eşikte can veriyor, dinliyelim, o kartal,
Beraber dinliyelim sustuğunu gündüzün.*

*Akşam saçaklarında kuşlardan gelen hüznün
Oluklarda yağmurun mırıldandığı masal.
Odanın loşluğunda sessiz açılan mangal:*

²² a. g. e., s. 105.

²³ Gaston Bachelard, a. g. e., s. 28.

²⁴ Ziya Osman Saba, a. g. e., s. 60.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Doğan bir mehtap gibi ılık ve pembe yüzün.

*Perdeler, o teselli uzak gölgelerden inen,
Son gürültüler artık, son tramvay, son tren.
Odamıza sığındı, sus, ruhu bir öksüzün.*

*Duyulmaz oldu şehir...Perdeler ve dört duvar.
Bir su sesi, bir saat, çinkoda tıkırtılar,
Kalbim! Saçaklardaki kuşlardan gelen hüziin.
(...)*

İnsanı saadet bulduğu bir mekâna bağlamak açısından “kapı”lar da oldukça önemlidir. Simmel, “Bridge and Door” (Köprü ve Kapı) adlı makalesinde kapının içerisi ve dışarı arasındaki ayrımı aşkınlaştırdığını belirtir:

“Kapı, ayırma ve birleştirmenin tastamam aynı edimin iki yönü olduğunu kesin bir biçimde temsil eder. (...) Kapı, bireylerin mekânı ve onun dışında kalan her şey arasında bir bağ oluşturduğundan içerisi ve dışarı arasındaki ayrımı aşkınlaştırır”

George Simmel’e göre “duvar suskundur, kapı ise konuşur. Çünkü kapının kapanması aynı zamanda açılabilir de olduğundan, dışında kalan her şeye karşı duvardan daha güçlü bir yalıtım duygusu sağlar.”²⁵

Ziya Osman, “kapının konuşma”sını geçmiş zamandan ses getirmesi dileğiyle birleştirir. “Bir Kapı” adlı şiirinde, bireyin umut dolu bekleyişine açılan kapı, aynı zamanda bomboş bir odaya da açılmıştır. Bu odada içe doğru açılan kapı, eski bir hasır üstünde yalınayak bekleyen ben’ine açılmıştır:

BİR KAPI²⁶
*Bu gece gözlerini doldurunca karanlık,
Bekle, bir eski hasır üstünde yalınayak.
Bekle... Bomboş odana bir ışık uzatarak*

*Bak o kapıdan, orda her eşya tanıdık.
Kat kat kederlerinden soyunup çırılçıplak,
O kaybolmuş dünyayı bir an bulur gibi bak:*

²⁵ George Simmel, “Bridge and Door”. *Simmel On Culture (Selected Writings)*. Ed. David

Frisby and Mike Featherstone. Wiltshire, The Cromwell Press, 2000, p. 170-174. (akt. Şehnaz Şişmanoğlu, “Behçet Necatigil ve Şirin Ev Hâli”, basılmamış yüksek lisans tezi, s. 59.

²⁶ a. g. e., s. 62

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Bütün hâtıraların dizili sandık sandık.

*Hemen başına çekme bir minder yastığını,
Duy orda bir temasın sana yaklaştığını,
İçine yavaş yavaş yayılsın bir serinlik.*

Yitirilmiş Ev

Gaston Bachelard, “bir daha hiç bulmamak üzere yitirdiğimiz evlerin, içimizde yaşadığını”, bize şairlerin çok güçlü bir biçimde kanıtladığını²⁷ ifade eder. Böylece Bachelard’a göre, “geçmişte kalan ev büyük bir imgeye, yitirilmiş içtenliklerin büyük imgesine”²⁸ dönüşmüş olur. Ziya Osman Saba’nın şiirlerinde de, “yitirilmiş ev”, “yitirilmiş zaman” “yitirilmiş mekân” , “yitirilmiş/unutulmuş duygular” anlamına gelir. Mekâna ait her unsur, büyük bir içtenlikle bağlanılan, çoğu zaman yitirilen duygulara da kaynaklık etmiştir.

BİR ODA BİR SAAT SESİ²⁹

*Bir oda, içinde bir saat sesi/Hayatın sırtımdan giden
pençesi,
Ve beni maziye götüren bir el, /Eski günlerimiz, sessiz ve
güzel...
Bulduğum kayıplar, her günkü yerin,
İşte konsol, ayna, köşe minderin,/
Seccaden, tesbihin, namaz başörtün.
Bir şey değişmemiş, sanki daha dün.
Yine ortancalar altı camının,/Dışarda sükûnu yaz akşamının*

Ev, Ziya Osman için öylesine bir saadet simgesidir ki, üzerinden ne kadar sene geçerse geçsin bir zamanlar yaşadığı mekânın hep aynı kalmasını ister. Eve yapılmış saldırı, insanın saadetine yani insana yapılmış saldırıdır. Eve saldırı, onun değersizleştirilmeye çalışılması demektir. Nicolai Hartman’a göre, “bir insan için dayanılması en güç ıstırap, değersizleşmiş ve büyüsü bozulmuş bir ortamda yaşamak”tır.³⁰

²⁷ Bachelard, a. g. e., s. 79.

²⁸ Bachelard, a. g. e., s. 120.

²⁹ Ziya Osman Saba, s. 27.

³⁰ Ramazan Korkmaz, *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Türksoy Yay., Ankara, 2004, s. 313.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

HERKESİN EVİ İÇİN

*Her akşam bu sokakta, döner dönmez köşeyi,
Göreyim dökülmüş yeşil boyası,
Pırıl pırıl camları bir su gibi duru,/Evimin yerinde
durduğunu.*

(...)

*Bırakayım kapısında kunduramla çamuru,
Girmesin içeriye rüzgâr, soğuk, karanlık,
Şu küçük oda her gece böyle ılık,
Her gece şu masada ekmeğim, suyum,
Her geceki uykum...*

*Dirlik, düzen, sağlık,/ İç rahatlığı, gönül huzuru,
Bir çift küçük odası, avuç içi sofası
Üzerinden eksik olmasın/ Ölmüş anamın duası
Doğacak çocukların uğuru...*

*Allahum! Su sokakta birbirine sokulmuş,
Sıvası dökülmüş, kopmuş kaplaması,
Kulübesi, konağı, bodrum, tavan arası,
Her evin dumanı yükselir sana doğru.*

Şairin “Misakımilli Sokağı No.37” adlı şiiri, geçmişte ait olunan bir mekân üzerinden benzer bir duyguyu dile getirir. Hem bir “gönül sarayı” hem de “aşk yuvası” olan evdeki güzel günlerini hasretle andığı için evi adresiyle birlikte tanıtır. Yıllar sonra evde başka sâkinlerin oturduğunu gören şair, bir zamanlar mutluluk mekânı olan yuva ile yitirilen ev imgelerini bu şiirde birleştirmiştir. “Orası bütün evler, bütün ömür içinde/Mesut olduğumuz evdi” mısralarında “ev” artık bir “yuva” olmuştur. Şair, tıpkı bir hikâye anlatır gibi, “hatıralar mahallesi”nde kalmış bu evi ayrıntılarıyla betimler:

MİSAKİMİLLİ SOKAĞI: NO: 37³¹

*Ah, şimdi hatıralar mahallesinde/ Misakımilli sokak No.37
Orası bütün evler, bütün ömür içinde,/ Mesut olduğumuz
evdi.*

*Talihin bir gün karşımıza çıkardığı.
Elele döşediğimiz bir çift küçük odası.
Ne diyeyim bilmem ki:/Gönül sarayı, aşk yuvası...*

³¹ a. g. e., s. 118-119.

*Akşamlar iner "kaymak yoğurt" çularla
Kaldırımlar benim için gölgelenirdi.
Saatler ilerler bozacılarla,/Derken bir komşu seslenirdi.*

*Pencerelerimizden biri komşu arsaya bakar,
Ötekinin önünde bir havagazı feneri;
Rüzgârla açılıp kapanırdı ışığı /Geceleri...*

*O geceler, doğan günler orada, /Kaderlerin en güzelini
ördü.
Mısakimilli sokağı No.37,/ Çocuğum orada dünyayı gördü.*

*(...)
Ne zaman o sokağa yolum düşse şimdi,
Ayaklarım geri geri gider.
Evler cansızdır elbet, insanlar vefasız,
Komşumuz başkalarına komşuluk eder.*

*(...)
Söz birliği etmiş şimdi saksılar, perdeler,
Elektrik lambasıyla değiştirilen fener.
O sokağa ne zaman yolum düşse, bir ses:
Günler geçti, geçti, geçti... der.*

Şairin, evi adresiyle vermesi, ondaki aidiyet duygusunun dışavurumudur. O adresteki evin sıradan bir ev olmadığını nedenleriyle anlatan Ziya Osman, “Evler cansızdır elbet, insanlar vefasız/ Komşumuz başkalarına komşuluk eder” dediği bu evi yitirdiğini ancak çok özlediğini ifade eder.

Bachelard'dan yukarıda alıntıladığımız mekânın, özellikle de geçmişte kalan evin “yitirilmiş içtenliklerin imgesine dönüşmesi” hususu, özellikle şair beninin çocukluk günlerine dönüş özlemiyle örtüşür. Artık şair, geçmişte kalan çocukluk günleri için zamansal bir tâbir kullanmak yerine mekânsal bir kelime kullanarak yiten günleri geri getirmek ister. Çocukluk, “Uzakta kalan bahçeler”dir veya “Bir çekmecede unutulmuş bir tek resim”dir:

ÇOCUKLUĞUM³²
*Çocukluğum, çocukluğum... / Uzakta kalan bahçeler
O sabahlar, o geceler,/ Gelmez günler çocukluğum.
(...)
Çocukluğum, çocukluğum../Bir çekmecede unutulmuş,
Senelerle rengi solmuş,/ Bir tek resim çocukluğum...*

³² a. g. e., s. 23.

GEÇEN ZAMAN³³

(...)

Ah, ümit dolu gençliğim, /İlk şiirim, ilk arkadaşım, ilk sevgim...

-Doğduğum ev. Rahatlayacak içim duysam/Bir tek kapının sesini.

Aryorum aklımda bir ninni bestesini...

Böyle uzaklaşmayın benden, yaşadığım günler.

Güneş, getir bir bayram sabahını./ Açılın açılın tekrar

Çocuk dizlerimdeki yaralar,

Hepiniz benimsiniz:/ Mektebim, sınıflarım, oturduğum sıralar...

Dışarının Aynası: Dış Mekân

1930'lu yılların sonunda başlayan İkinci Dünya Savaşı ve dalga dalga dünyaya yayılan Varoluşçuluk, etkisini Türk sanatçıları üzerinde de göstermiştir. Uzun yıllar inşa edilmeye çalışılan değerlerin çok kolay ve çabuk yıkılabileceği, her an ölümle yüz yüze gelinebileceği gerçeği ve yaşamın her anının tadının çıkarılması gerektiği düşüncesi, insanı sahip olduklarının daha çok farkına varmaya zorlamıştır. Ölüm düşüncesi, daha evvel, yakındığı tüm sorunların önüne geçmiştir. Ölümle yaşam arasında salınan sarkaçta, her gün ölüme yakın olduğunu hisseden Cahit Sıtkı'nın bu yıllarda "Her mihnet kabulüm/ Yeter ki gün eksilmesin pencereden" diyerek hayata ve sahip olduklarına sıkıca bağlanması boşuna değildir.

Ziya Osman'da aidiyet duygusuna bağlı olarak sadece ev, oda değil aynı zamanda dış mekân olarak İstanbul da bir aidiyetin sembolüdür. İstanbul, Ziya Osman için sadece yaşanılan bir şehir değil, doğduğu, okuduğu, evlendiği, ölmüş ailesinin mezarlarını barındıran yani "onun olan" bir şehirdir. Yıllar sonra gelmiş bir şair gözüyle, şehri gözleyen şair, doğduğu ve yaşadığı bu şehri sahiplenerek doğal bir biçimde "Benim de sayılmaz mı oralar?" sorusunu sorar ve cevabı da *İstanbul, İstanbul'um benim*" diyerek cevabını da verir:

İSTANBUL³⁴

(...)

Bir yanda, serin sabahlarla beraber,

Doğduğum kıyılar: Beşiktaşım.

Baktıkça hep, semt semt, yer yer,

³³ a. g., e., 15.

³⁴ a. g. e. , s. 108-109.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Beş yaşıım, onbeş yaşıım, ah yirmi yaşıım!

*Durmuş bir tepende okuduğum mektep,
Askerlik ettiğim kışladır ötesi.
Bir gün bir kızını benim eden
Evlendirme dairesi.
Benim de sayılmaz mı oralar?
Elimi tutar gibi iki yanımdan,
Babamın yattığı Küçüksu,
Anamın toprağı Eyüpsultan.*

*Önümde, açık kollarıyla boğaz,
Çengelköy'den aktarma Rumelihisarı.
İstanbul, İstanbul'um benim,
Kadıköy'ü, Üsküdar'ı...*

(...)

*Bir daha görüyorum seni dünya gözüyle,
Göğün hep üstümde, havan ciğerlerimdedir.
Ey doğup yaşadığım yerde her taşını
Öpüp başıma koymak istediğim şehir!*

Dış mekân, şair için gözlenen bir tablo olmaktan öte, ruhun huzur ve sükûnet bulduğu, insanlarda bulamadıklarını bulduğu bir kucak gibidir:

BU SAKİN ÖĞLE VAKTİ³⁵

*Yeniden yapraklanan şu çınarın gölgesi,
Şu beyaz minareden dökülen ezan sesi.
Şu yosun tutmuş çeşme, her bir taş selvilikten,
Bana bahsediyorlar en son iyilikten*

Ziya Osman'ın şiirlerinde “geçen zaman”, mekân ve eşya ile birleşerek sadece yiten günlerin ardından hüznlenmek anlamına gelmez. “Güz” şiiri, Cahit Sıtkı'daki yaklaşan ölümden dolayı hüznlenen, günün bitimiyle ömrün bitimini dış mekân üzerinden dile getiren bir şiirdir:

GÜZ³⁶

*Çiçeğin rengi soldu, bitti şarkısı kuşun./
Yol تنها, dal mecâlsiz, su durgun.
Tabut yapılan tahta, ev ev taşınan odun.
Bahar, ümit yerine, ey kış, içimde korkun!*

³⁵ a. g. e., s. 49

³⁶ a. g. e., s. 33

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

*Allah'ım! Kararmasa şu göğün...
Dal senin, ağaç senin, döktüğün
Yapraklarla, mevsimlerle, gün gün./Geçip gidişi ömrün...*

Özetle, Ziya Osman Saba'nın şiirlerinde mekân ve ev, bireyin öznelliğini kattığı, bu öznelliği her şeyin üstünde tuttuğu bir sığınaktır. Şairin beni, hayatın anlamını sahip olduğu ve ruh verdiği, kendi ruhuna da izler katabildiği sürece eşyalar ve mekânlar üzerinde arar. Ziya Osman'ın şiirlerine yansıyan boyutlarıyla ev, bize Necatigil'in "Evler" şiirindeki, yüzyıllardır farklı farklı inşa edilen, bir kısmı zamana dayanamayan, birçok anıyı barındıran "oda oda üzüntü" taşıyan evleri anımsatır. Necatigil'e göre bu evler ne kadar anlatılsa bir tarafı eksik kalmıştır:

*Evlerin çoğu eskidi gitti tamir edilemedi
Evlerin çoğu gereği gibi tasvir edilemedi.
Kimi hayata doymuş göründü, / Bazıları zamana uydular.
Evlerin içi oda oda üzüntü, / Evlerin dışı pencere, duvar.*

Bu bakış tarzı, insanların kendini kuşatan nesnelere dünyasında iradesiz biçimde savrulduğunu ifade eden varoluşçuluğun söylemini de anımsatır. Zira şair, hayatın anlamını kendi sahip olduklarını koruyabilmekte bulan ve ruhunu böyle koruyan bireyin şiirini yazmıştır.

3. Sabri Esat ve Yalnız İnsan İçin Canlı Bir Varlık Olarak Mekân

"Yedi Meşale" topluluğunun bir diğer üyesi olan Sabri Esat Siyavuşgil, hece vezniyle daha çok günlük yaşamla ilgili ayrıntıları dile getiren şiirler kaleme almıştır. Ferdietçi bir anlayışla, bireyin yeryüzüne bir mekân duygusu içinde sığınışını onun şiirlerinde görmek mümkündür. Eşyayı ve hayatı, onları çerçeveleyen mekânları, dışavurumcu bir anlatımla canlandıran şiirler yazmıştır. Onda mekânın içinde nefes alan eşyalar, şaire dünyadaki varlığını, aidiyetini hissettirir.

Siyavuşgil'in şiirlerini kuşatan mekân duygusu, şiir kitabının ismine dahi sinmiştir. Bu duygu, *Odalar ve Sofalar* adlı şiir kitabını âdeta sarmalamış; yaşamı çevreleyen eşya ve nesnelere, şairin bakış açısında önemli bir yer edinmiştir.

Şiirin daha ilk mısraında geçen "evler bir nara benzer" mısraı bize Necatigil'in adıyla birlikte anılan şiiri "Evler"i bir kez daha anımsatır. Ancak Necatigil'in 1947 tarihli şiirinde "nar" sembolü daha farklı kullanılmıştır. Burada nar, evin için, parçası değil, eve dışarıdan gelen biriyle giderek artan saadetler anlamındadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

*Evlerde saadetler sabunlar gibi köpürdü:
Dışardan geldi bir tane, nar gibi,
Arttı, eksilmedi.*

Siyavuşgil için evin, kendi yalnızlığına doğru iç içe açılan kapılarıyla konumunun dile geldiği, “Odalar ve Sofalar” şiirinde geçen, “Sofada yalnızlığın duyulur adımları” mısraı da şairin bahsettiğimiz yalnızlığını ifşa eder. Aynı zamanda şiirde, oda ve sofaların tıpkı insan gibi canlı oluşları dikkat çeker:

ODALAR VE SOFALAR³⁷

*Evler, bir nara benzer, /Nar tanesi, sofalar,
Akşam, yol gibi gezer; /Sükûn, su gibi odalar.*

(...)

*Odada yığın yığın / Gölgenin salkımları;
Sofada yalnızlığın/ Duyulur adımları.*

*Oda, içinden duyar/ Oluktan düşenleri;
Sofa, geceyi oyar,/ Dinler merdivenleri.*

*Toplar odam kuş gibi/ Sofamın lâflarını.
Birer bibloymuş gibi /Süsler boş raflarını.*

*Beni duvar boyunca/ Bir kum gibi ufalar
Odam uyku dolunca/ Uyumayan sofalar.*

Sabri Esat için mekân ve içindeki eşyalar, soluk alan, sarmalayan hatta konuşan, hareket eden birer canlı gibidir. Bu bakımdan o mekânda yaşayan için mekân, dertlerin ve sevinçlerin barınağı değil, bizzat onlara ortak olandır. İnsan neyse, mekânı ve eşyası da odur. Bu yüzden Siyavuşgil'in şiirlerinde de insan, mekânı ve eşyalarıyla kaimdir. “Yolculuk” şiirinde yolculuğa çıkacak şairi, odasındaki eşyanın nasıl uğurladığı dile getirilir. Teşhis sanatıyla canlandırılan eşyalar, sanatçı/ben'in eşyayla özdeşleşmesini göstermesi açısından dikkat çeker.

YOLCULUK³⁸

*Bir yaz günü odamda kaparken bavulumu
Çekecek koltuğumun parmakları kolumu
Her zamanki sesiyle bana “Otur” diyecek*

³⁷ Sabri Esat, *Odalar ve Sofalar*, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1933, s. 3-4

³⁸ Sabri Esat, a. g. e., s. 59-60.

*Bütün kış geceleri duyduğum laflarıyla
Çıplak bir kadın gibi beyaz çarşaflarıyla
Beni uyutmak için yatağım esneyecek*

Yatağın esnemesi, koltuğun “otur” demesi, eşyaya sığınarak yalnızlığını paylaşan insanın eşyayı benimsemesi gibi insana alışan eşyanın da onun yokluğuna itiraz etmesi olarak yorumlanabilir. Benzer bir durum “Banyo” ile “Yatakhane ve Saatler” şiirlerinde de karşımıza çıkar. “Banyo”da oda, fağfur bir güzelliğe ortak olan canlı bir varlık olarak pancurunu açıp gerinir:

BANYO³⁹
*Saçları bir yağmur gibi serindi,
Kızıl dudakları göğsünde dindi,
Suların uykusu tenine sindi;
Açıp pancurunu gerindi oda.*

“Yatakhane ve Saatler”de ise, “kesik bir nabız gibi ses veren” canlı bir yatakhane, sıska kollarıyla saatlerin sesini işittikçe kımıldayan karyola demirleri dikkat çeker.

YATAKHANE VE SAATLER⁴⁰
*Beyaz perdeler gibi gerilince dört duvar,
Uzun koridorlarda boğulur bir canavar;
Kesik bir nabız gibi ses verir yatakhane.
(...)
Tavanın bir ıslanmış renkle büyür kirleri,
Sıska kollar halinde karyola demirleri
Kımıldar saatlerin sesini işittikçe.*

Ziya Osman Saba için ev hem dışarıdan hem de içeriden bir “saadet” kaynağı, hatıraların koruyucusu, zamanın önlenemez geçişinin habercisi iken Sabri Esat’ın şiirlerinde ev ve eşya, modern dünyada yalnız yaşayan bireyin yalnızlığına şahit olan canlı bir varlık durumundadır.

Şairin iç sıkıntısını ve yalnızlığını yansıtması, eşyayla bütünleşen insanın sıkıntısını onunla oyalanarak giderme çabasını göstermesi bakımından “Bir Saksı ve Bir Akvaryum” şiiri de dikkat

³⁹ a. g. e., s. 29.

⁴⁰ a. g. e., s. 35-36.

çeker. Bu şiirde, mekân ve eşyalar canlı değildir ama onlara bakıp dalan şairi alıp bulunduğu mekânın dışına başka diyarlara taşırlar:

BİR SAKSI VE BİR AKVARYUM⁴¹

(...)

*Odamda bir saksıyla billûr bir akvaryum var,
Birinin sularında gözüm dinlenir baksam,
Ötekiyle çam altı gibi serindir masam.*

*Saksım havada donmuş yeşil bir fıskiye dir.
İçim, altında geniş, sırma kaplı bir sedir
Bir şadırvana karşı bağdaş kuran bir adam.*

(...)

*Billûrdan akvaryumum sanki mermer bir liman,
Perde kımlıdayınca içinden zaman zaman
Uzaklaşır gölgeden yelkenlilerle kuşlar.*

Ve ben iç sıkıntımı böylece oyalarım:

*Saksımın gölgesinde gezinir rüyalarım,
Varsın artık üstüme kililensin dört duvar;*

*Süzülüp bu suların parlak mahfazasında,
Uzun yolculuklarım ne yapsın akmasın da:
Odamda bir saksıyla billûr bir akvaryum var.*

Şairin saksı ve akvaryuma dalarak hayaller kurması, bunaltısını dağıtması, kendini bazen yeşillik bir alanda bazen denizin ortasında hissetmesi, saksının büyük ve yeşillik bir alanı, akvaryumun denizi çağrıştırması bu iki eşyadan yola çıkarak mekân dışına taşması anlamına gelir. Ayrıca bu iki eşya, onun yalnızlığını paylaşmış, zamanın kayıtlarından onu kurtarmıştır.

Şairin yalnızlığını eşyaların nasıl paylaştığı “Oda” şiirinde de görürüz. Ayrıntıyla betimlenen odanın eşyalarındaki süsler bile bu yalnızlığa ortak olmuştur. Ayna, bir eserde kişinin hem dış hem de iç dünyasını yansıtmaya açıktır. Ona yalnızlığını, zamanın üzerindeki izlerini aşikâr eden ayna, benliğin keşfi açısından da önemlidir. Örneğin, Halit Ziya'nın *Aşk-ı Memnû* adlı eserinde Bihter'in yatak odasındaki aynada sık sık bedenini izlemesi, kendi cinselliğini, kadınlığını keşfetmesini sağlamış ve onun Behlül'le

⁴¹ a. g. e., s. 25-26.

yakınlaşmasının arka planında yer tutmuştur. Siyavuşgil'in "Oda" şiirinde de ayna, şaire yalnız olduğu gerçeğini açıklamaktadır:

ODA⁴²

*Ayna, bir hıyabanın ucu gibi duvarda
Ve gölgem, gölgesinde sakın yürüyor gibi
İçinde adım adım benden uzaklaşmada.
(...)
Bir köşeyi dönüyor aynada adımlarım
Ve yine görünüyor aynada adımlarım,
Serseri bir kırlangıç nasıl gezerse camda.
(...)
Aynada kayboluyor gölgenin son çizgisi;
Odada halı gibi bütün bir günün isi,
İçimde bir şamdanı üflemek ihtiyacı...*

Şiirin son dizesinde geçen "İçimde bir şamdanı üflemek ihtiyacı" ifadesi, yalnız olan şairin adımlarıyla arşınladığı odada, odanın karanlığında yalnızlığına gömülmek isteğini, aynanın yansıttığı bu yalnızlık görüntüsü karanlıkla sonlandırmak isteğini ifade eder.

Sabri Esat'ın "Evlilik", Odamda Öğle", "Beklemek", "Akşam, Yol, Pancur", "Gece, Kar ve Sayıklama" vb. şiirleri de yalnızlıktan kurtulmak isteyen bireyin, derin sıkıntısını eşya ve onun bıraktığı izlenimler üzerinden dile getirir. Ayrıca yalnız birey olarak şairin "ben"i için, iç yolculuk kadar dış yolculuğun da önemli olduğu dikkat çeker. Dış dünyanın, hatırlattıkları üzerinden şairin zihninde yeniden yorumlandığı, "Trende", "Garda" gibi şiirleri, Siyavuşgil'in hem içindeki derin sıkıntının hem de bir yere ait olma isteğinin tezahürü olarak karşımıza çıkar. "Bir Saksı ve Bir Akvaryum" adlı şiirinde geçen;

*"Ve ben iç sıkıntımı böylece oyalarım:
Saksımın gölgesinde gezinir rüyalarım"*

mısralarına benzer şekilde, "Trende" ve "Garda" şiirlerinde de benzer bir iç sıkıntısı dışa vurulur.

Siyavuşgil'de modern kentin bireyi içine sürüklediği yalnızlığın da izleri dikkat çekicidir.

⁴² a. g. e., s. 7-8.

Sonuç

Mekân, edebî eserlerde sanatçıların ona yükledikleri anlamlara göre bir yer işgal eder. Eserlerin kahramanları arasındaki bir çatışmanın parçası olarak veya kişilerin dünyayı anlamlandırma biçimlerinin yansıması olarak değer kazanabilir. Modern dünyanın bireyselleşmiş insanı için mekân, onun dış dünyanın tehlike ve yozlaşmalarından korunabildiği bir “sığınak” durumunda olduğu için, huzur ve saadetin sembolü olarak bir aidiyet duygusunun gelişmesine vesile olabilir. Mekân, iç ve dış unsurlarıyla, geçmişe dönük anılarla köprü sağlayıp yaşanan zamanın sıkıntılarında bireyi uzaklaştırıp onu geçmişin mutlu günlerine taşıyabilir. Böylece zamanıyla uzlaşmayan birey, eşyalar ve mekânlar, dolayısıyla onların oluşturduğu çağrışım alanı üzerinden ya çağına meydan okur ya da kendini hapsettiği mekânlarda ait olduğunu hissettiği geçmişe sığınır.

Yedi Meş'ale topluluğunun iki üyesi olan Ziya Osman ve Sabri Esat'ın şiirlerinde de mekân düşüncesinin benzer bir işlev taşıdığını söyleyebiliriz. Dünyada İkinci dünya savaşı söylentilerinin dolaştığı, ekonomik krizlerin yaşandığı dönemlerde, kendi içlerine dönen, memleketçi şiirin şiirimizi bir noktada kısıtladığını gören ve göstermek isteyen bu şairlerin, iç dünyalarında nesnelere canlandırarak onlara değer vermeleri, bireyi dış dünyaya değil kendi iç dünyasına bakmaya sevk etmeleri bakımından önemlidir. Şiirimizde memleketçi söylemin karşısına çıkardıkları ferdiyetçi nazarlara, bireyin yalnızlığını, iç sıkıntılarını ve zihinsel yolculuğunu; kişiliklerinin sindiği mekân ve eşyalar üzerinden dile getirdiklerini gördüğümüz bu iki şairden Siyavuşgil'de, eşyaların canlı birer varlık gibi değer kazanmasını sadece aidiyet duygusuyla değil, nesnelere birleşme, kendi olma, onlara sığınarak yalnızlıktan kurtulma şeklinde yorumlayabiliriz. Ziya Osman için ise, eşyadan çok mekânın yani evin (mahallesi, komşuları, eşyaları ve sâkinleriyle) bir bütün olarak değer taşıdığını, korunmak istenen geçmişe yansıttığını, bu bakımdan evin kayıp zamanı, yitirilmiş kişi ve saadetleri simgelediğini böylece yaşanan zamana karşı geçmişe sahip çıkan bir aidiyet duygusu yarattığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

BACHELARD, Gaston, **Mekânın Poetikası**, (çev. Aykut Derman), Kesit Yayıncılık, İst., 1996.

BENJAMİN, Walter, **Pasajlar** (çev. A. Cemal), YKY, 4. b., İst., 2002.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

- ÇETİN, Nurullah, **Behçet Necatigil: Hayatı, Sanatı ve Eserleri**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1997.
- DOVEY, Kimberly, “Home and Homelessness”. **Home Environments**. Ed. Irwin Altman ve Carol M. Werner. New York ve Londra, Plenum Press, 1985, p. 43.
- ELÇİ, Handan İnci, **Roman ve Mekân (Türk Romanında Ev)**, Arma Yay., İst., 2003.
- HUYUGÜZEL, Ömer Faruk, **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı”, Türkiye Cumhuriyeti’nin Temeli Kültürdür**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.
- KORKMAZ, Ramazan, **Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri**, Türksoy Yay., Ankara, 2004.
- MOLLON, Phil, **Freud ve Sahte Anı Sendromu**, (çev. Gürol Koca), Everest Yay., İst., 2001.
- NECATİGİL, Behçet, **Düzyazılar II**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- SABA, Ziya Osman, **Bütün Şiirleri (Geçen Zaman-Nefes Almak)**, Varlık Yay., İst., 1991.
- SİMMELE, George, “Bridge and Door”. **Simmel On Culture (Selected Writings)**. Ed. David Frisby and Mike Featherstone. Wiltshire, The Cromwell Press, 2000, p. 170-174.
- (SİYAVUŞGİL), Sabri Esat, **Odalar ve Sofalar**, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1933, s. 3-4
- STEVENS, Anthony, **Jung** (çev. Ayda Çayır), Kaknüs Yay., İstanbul, 1999, s. 34-35.
- ŞİŞMANOĞLU, Şehnaz, **“Behçet Necatigil ve Şiirin Ev Hâli”**, Bilkent Üni., Türk Edebiyatı Bölümü, basılmamış yüksek lisans tezi, Ankara, 2003
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, **Şiirler**, Yapı Kredi Yay., 3. b., İst., 1999.
- Tevfik Fikret, **Rübâb-ı Şikeste**, (Haz. Dr. Abdullah Uçman-Dr. Hasan Akay) Çağrı Yay., İst., 2005.
- TUNCER, Hüseyin, **Yedi Meş’aleciler**, Akademi Yay., İzmir, 1994.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*